

Kırklareli Geleneksel Konut Penceresi Ebatlarının Standartlaşma Potansiyeli

Nevnihal ERDOĞAN
İzzet YÜKSEK

Abstract

Ahşap karkas sistemin getirmiş olduğu zorunluluk, malzemenin strüktürüne de bağlı olarak Türk mimarisinde belli ölçülerin kullanılmasını gerektirmiştir. Zemin kat yığma taş duvar, üzerine gelen katlar ise ahşap karkas dolgu duvarlardır. Ahşap iskelet sistemin strüktürünü oluşturan ahşap dikme ve payandalar arası, ara dikmeler dar, dikey olarak bölünür ve boşluklar dolgu malzemesiyle doldurulur. Böylece modüler bir sistem kurulmuş, bir aks dizisi oluşturulmuş, bu da doğrudan doğruya pencere ölçüsü ve dizisini yani cephe düzenini bulmaya yardımcı olmuştur. Ahşap malzemenin sağladığı çeşitli avantajlar ile belli bir modüle uygun yapılar inşa edilmiştir. Bu makalenin amacı Kırklareli kent merkezindeki 19.yüzyılın sonu ve

Keywords:

Geleneksel Konut Penceresi, Ebat Modül, Standartlaşma, Kırklareli.

Nevnihal ERDOĞAN, *The Standardization Potential of Traditional Kırklareli Dwelling Window Dimensions*, Prof.Dr. Kocaeli Üniversitesi Mimarlık ve Tasarım Fakültesi, Mimarlık Bölümü, İzmit/Kocaeli
Email:nevnihal.erdogan@kocaeli.edu.tr

İzzet YÜKSEK, *The Standardization Potential of Traditional Kırklareli Dwelling Window Dimensions*, Yrd.Doç.Dr, Kırklareli Üniversitesi, Teknik Eğitim Fakültesi, Yapı Eğitim Bölümü, Kavaklı/Kırklareli
Email :izzetyukse@gmail.com

20.yüzyılın başı dönemlerindeki geleneksel pencere örneklerin yapısında var olan standartlaşmasını anlamaya çalışmaktır

GİRİŞ

Türk evinin ve odasının kuruluşuna yapı elemanları iç düzenin kullanımı ile belirli bir değer kazanarak şekillenmişlerdir. Pencerede bu kullanımdan etkilene en önemli elemandır.

Türk evinin ana karakterini kısmen evin ekipmanı/mobilyası da açıklar. Türk evinde mobilya yoktur. Oda günün değişik saatleri için değişik fonksiyonlar üstlenir. Oturma alanları pencere önlerine, "sedir" denilen oda içindeki en önemli oturma elemanı döşemenin yükseltilmesiyle düzenlenmiştir. Üzerinde bağdaş kurularak oturulan sedirin 40-50 cm yüksekliği pencere parapetini ve pencere alt sınırını belirler. Geleneksel Türk evinde mekâna ışık, alt pencerelerin üzerinde düzenlene sabit camlı pencerelerden sağlanmış, ahşap kapak ve parmaklıklarla korunmuş alt sıra penceresi ise havalandırma ve görüş fonksiyonunu üstlenmiştir(Uluengin,2000).

Alt sıra pencereleri ile üst sıra pencerelerin ortasında odayı çepeçevre dolana bir raf yer alır ki yüksekliği insan boyutlarıyla belirlemiştir. Türk evinde bölünmüş küçük cam yüzeyler kullanılması hem mahremiyete hem de değişik dış perspektifler açısından başarılı çözümlerde sağlamıştır. Türk konut mimarisinde değişik işlevli pencereler olmasına rağmen üretim çeşitlilik görülmez. Kullanılan malzeme sadece ahşap ve alçıdır.

Geleneksel konut dokusunun genelin de içinde bu kadar uzun bir zaman dilimi içerisinde yapısal uygulamalarda kullanılacak boyutların belirlenmesinde kullanılmak üzere bir yöntem ya da teknik gelişmemiştir. Tüm doku var olan en temel ortak oran birimi olarak tanımlanabilecek insana göre biçimlenmiştir. İnsan oranları ve insan hareketlerine uygun biçimde boyutlar oluşturulmuştur. *Bunun sonucunda ortak fiziksel özellikler gösteren Anadolu insanının boyutları ve oranları tüm yörelerde kurulan geleneksel dokularda benzer elemanlar ve ortak tipolojiler meydana getirmiştir (Bektaş, 2001).*

Geleneksel dokunun bu gelişimi incelendiğinde günümüzde de geçerliliğini koruyan değerlerden var olduğu görülebilir. Bunun en güzel örneği modern mimarlığın temelini oluşturan ünlü mimar Le-Corbusier'in Anadolu seyahatlerinden sonra geliştirdiği *Mödul* temelde bir boyut dizisidir. İnsan vücudunun çeşitli ihtiyaçlarını karşılaması için gerekli obje boyutları ve yükseklikleri ile ilgili bir tasarım rehberi görevi

yapar. Anadolu mimarlığındaki geleneksel konut dokusu ve sahip olduğu oranlar modül oluşumuna da temel teşkil ederler.

Le-Corbusier'in modüler ölçüyü 183 cm yüksekliğindeki bir insana göre düşünülmüştür. Fakat Türk insanının ortalama boyu 166'dır. *Bu durumda 166 boyunda bir insana göre bir modüler değerlerini oranlarsak ortaya çıkan değerler Türk evinde sedir tahtası üstü, sedir yastığı üstü, pencere altı, pencere üstü ve sergen yüksekliklerine denk gelmektedir. Bunlar bir konut içinde yaşayan bir kişinin oturma, açma - kapama, uzanma gibi temel hareketlerini ortaya koyan yüksekliklerdir (Bektas, 2001).*

Türk evlerinin plan şemalarında okunan oran ve boyutların altın orana yakın olduğu ya da altın orana uygun değerlerle biçimlendiği örnekleri bulunmaktadır. *Geleneksel konut dokusunda cephe elemanları, çıkma oranları gibi yapının dokuyu tümü ile şekillendiren cephesel bölümlerinin oranları önemlidir. Pencerelerde genel olarak 3/5, 2/3 ile 1/2 oranları görülmektedir. Bu oranlarda 3/5 daha çok normal pencerelerde, 2/3 ve 1/2 oranları ise çoğunlukla tepe pencerelerinde görülmektedir. Cephede genel karaktere uygun olarak plan şemasının ve ahşap konstrüksiyonun dışa vurumu olarak biçimlenir (Özbek, 1990).* Burada önemli olan nokta plansal geometride pencerelerin altın orana yakın bir biçimde konumlandırılmaları ve bunu cepheye de yüksekliğe oranlanarak yansıtılmalarıdır.

Ahşap karkas sistemin getirmiş olduğu zorunluluk, malzemenin strüktürüne de bağlı olarak Türk mimarisinde belli ölçülerin kullanılmasını gerektirmiştir. Zemin kat yığma taş duvar, üzerine gelen katlar ise ahşap karkas dolgu duvarlardır. Ahşap iskelet sistemin strüktürünü oluşturan ahşap dikme ve payandalar arası, ara dikmeler dar, dikey olarak bölünür ve boşluklar dolgu malzemesiyle doldurulur. Böylece modüler bir sistem kurulmuş, bir aks dizisi oluşturulmuş, bu da doğrudan doğruya pencere ölçüsü ve dizisini yani cephe düzenini bulmaya yardımcı olmuştur. Ahşap malzemenin sağladığı çeşitli avantajlar ile belli bir modüle uygun yapılar inşa edilmiştir. Bayazıt (2010) Mardin ve yöresinin geleneksel pencereler makalesinde belirttiği üzere binaların modüler bir sistem oluşturması da yine strüktürel sistemin cephede gizli bir arkad gibi yansımasından kaynaklanmaktadır. Binalarda revaklar ve eyvanlarda aynı modüler sistemi takip etmektedir. Pencerelerin odaların modüler sistemi içinde tek, iki ve en fazla üç adet olabildiği göze çarpmaktadır.

Bu makalenin amacı Kırklareli kent merkezindeki 19.yüzyılın sonu ve 20.yüzyılın başı dönemlerindeki geleneksel

pencere örneklerin yapısında var olan standartlaşmasını anlamaya çalışmaktır. Makale Erdoğan'ın (2010) pencere standartlar çalışması geliştirilerek hazırlanmıştır. Araştırma alanı Kırklareli'nin tarihi mahallelerindeki geleneksel konutlarındaki bahsedilen dönemdeki pencereler incelenmiştir. 63 pencereye ilişkin veriler fotoğraflanarak, yayınlanan kaynaklardan, yerinde survey yapılarak elde edilen veriler analiz edilmiştir.

KIRKLARELİ GELENEKSEL KONUTU VE PENCERESİ

Kırklareli geleneksel konutu bir veya iki katlı olup genellikle bodrum katlı ve bahçelidir. Konutların taşıyıcı sistemleri çoğunlukla ahşap karkas ve kâgir yığmadır. Zemin kat yığma olup üst katlarda ahşap iskelet tuğla veya kerpiçle doldurulmuş üzerleri ahşap kaplama veya kireç sıvadır. Ön cepheleri güney ve güney doğuya yönelmiştir. Özellikle Türk konutunun yapımında kullanılan önemli malzemelerden ahşabında Kırklareli geleneksel konut strüktüründe ana malzemesidir. Pencerelerin cephede oluşturduğu gruplar tek katlı binalarda ikili olmak üzere, iki katlı binalarda 2/2 şeklindedir. *Bu sonuç bize kat sayısı ne olursa olsun binaların birbirine olan uyumuna biraz da zorunlu olarak dikkat ettiğini göstermektedir. Çünkü açıklık geçme kaygısı ile pencere genişlikleri kısa tutulmuştur (Yüksek, 2005).*

KIRKLARELİ PENCERESİNİN MODÜLER KOORDİNASYON AÇISINDAN ANALİZİ

Ahşap iskelet sistem

Konutların taşıyıcı sistemleri çoğunlukla ahşap çatkıdır. Bu teknikte ahşap malzeme genel bir taşıyıcı strüktür oluşturmak için kullanılır. Bu strüktürün arası yapının bulunduğu yöreye göre farklı dolgu malzemeleri ile doldurularak yapı inşa edilir. Ahşap malzeme kullanımında en yaygın yöntemdir. Farklı dolgu malzemeleri kullanılmasına rağmen iklimin sert oluşundan dolayı tuğla ve kerpiç dolgu daha yaygın kullanılmıştır. Ahşap karkas sistemde 15x15 ve 12x12 cm kesitlere sahip dikmeler, 120-150 cm ara ile yerleştirilerek boşluklar oluşturulmuş ve ara dikmelerle de desteklenmiştir. Kırklareli geleneksel pencereleri Türk evi penceresinin genel özellikleriyle benzerdir.

Pencere ebatları

Pencerelerin en ve yükseklik ebatlarında minimum ve maksimum boyutlar dikkate alınarak beş ana gruba ayrılmıştır (Tablo 1). Pencerelerin gruplara dağılım oranları; 1.nci grup %

19.4, 2.ci grup %14.2, 3.cü grup % 42.85, 4.cü grup %11.1 ve 5.nci grup % 12.6 dır (Tablo 2).

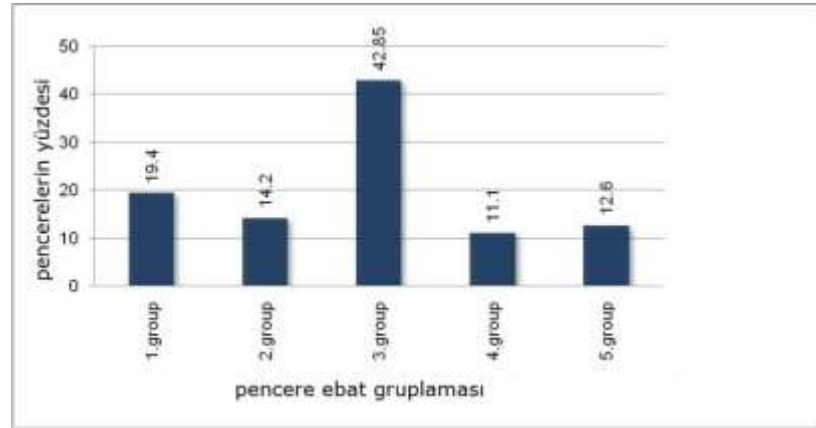
Tablo 1

Pencerelerin en/boy ebatlarına göre gruplanması (Kaynak: Yüksek, 2004)

En/Yükseklik ölçülerine göre Pencerelerin sınıflandırılması		
	Eni (min/max)cm	Yüksekliği(min/max)cm
Grup I	70-79	123-190
Grup II	80-89	138-203
Grup III	90-99	138-210
Grup IV	100-119	200-282
Grup V	120-150	145-288

Tablo 2

Pencerelerin ebatlarına göre gruplamaların yüzdesi

Pencere en/ yükseklik oranı

Pencere boyutlarının birbirine oranlarında 1/2 ve 2/5 oranlar yaygındır. Bu oranlar pencerelerin uzamasına ve iç mekânda derine kadar ışık girmesini sağlamaktadır. Ayrıca konut strüktür sisteminin de geniş açıklığa imkan sağlamaması pencere genişliğinin dar tutulmasına neden olurken, geniş açıdan güneş ışığının içeriye alınmasını da engellemiştir.

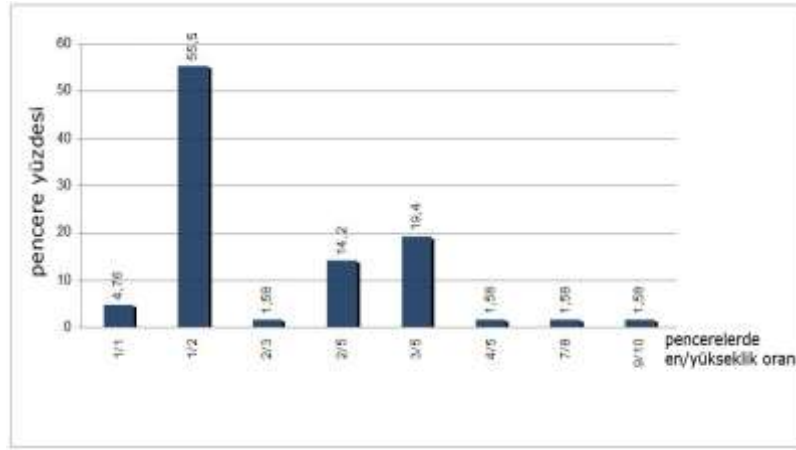
Pencerelerin cephelerde oluşturduğu gruplamalar; tek katlı binalarda ikili, iki katlı binalarda ise 2/2 biçimindedir. Geleneksel ahşap strüktürlü konutlarda ahşap malzemenin çok geniş açıklıkları geçememesi pencere genişliklerinin dar olmasına neden olmuştur. Ayrıca pencere arkasındaki mekân genişlikleri de birbirine yakın olduğundan duvarda iki pencere

açılabilir bir genişlik bulmuştur. Bu düzenleme, kat sayısı ne olursa olsun konutların estetik açıdan uyumuna çok dikkat edildiğini gösterir. Pencere en/boy oranları: 1 /1, 1 /2, 2/3, 2/5, 3/5, 4/5, 7/8, 7/10 (Tablo 3) ve en/yükseklik oranına göre beş grupta toplanmıştır (Resim 1 - 5).

18.yüzyılın sonunda itibaren geleneksel Türk konutunda görülen $\frac{1}{2}$ oranı, bu araştırmadaki pencerelerde yoğun kullanılmıştır. Buda Kırklareli konut penceresinin Türk konut penceresinin de tipik örneğidir.19. Yüzyılın başında tepe pencerelerinin kullanımının azalması ve buna paralel alt sıra pencerelerinin oranının uzamasıyla ortaya çıkan 2/5 oranını da mevcut pencerelerin beşte birinde görülmektedir.

Tablo 3

Pencere en/yükseklik oranının yüzde dağılımı

Resim 1.
Grup 1'e ait pencere örnek fotoğrafları

Resim 1.

Resim 2.
Grup II'ye ait pencere örnek fotoğrafları

Resim 2.

Resim 3.
Grup III'e ait pencere örnek fotoğrafları

Resim 3.

98

Resim 4.
Grup IV'e ait pencere örnek fotoğrafları

Resim 4.

Resim 5.
Grup V'e ait pencere örnek fotoğrafları

Resim 5.

SONUÇLAR VE TARTIŞMA

Kırklareli pencerelerinin ebatları ve oranları modüler koordinasyonun tasarlama ve üretim ilkelerine uygundur adapte edilebilir potansiyel taşımaktadır. Özellikle yeni tasarım kurallarına rehberlik edecek seviyeye ulaşılabilir olması bu makalenin önemli bir çıkarımıdır.

Kırklareli penceresi zaman içinde değişiklikleri açıklaması, pencere elemanlarının gelişmelerinde uygulayıcılarının da davranışları hakkında da akademik çevreye de enformasyon verir. Hem uygulayıcılar hem de akademisyenler bu geleneksel pencerelerin bileşenleri, estetik değerleri, strüktürel sağlamlığı için gelecek de ki pencere tasarım ve üretiminde daha iyi çıkarım ortaya koyacaklardır. Dolayısıyla daha çok bilgiye sahip olacaklardır.

Biçimsel özellikleri bakımından bu yönde fayda sağlayabilir. Yapısal olarak pencere doğramalarının detaylandırılmasında da yeni pencere doğraması modelleri çıkarılabilir. *Örneğin bir kasa-kanat bağlantısında görülen kınışlı birleşim sağladığı su ve hava geçirimsizliği ile günümüzde uygulana doğrama detaylarına iyi bir örnek teşkil edebilir. Yine kanat-kanat birleşimlerinde ara dikme kullanılmasından yararlanarak düzenlene çift kanatlı pencereler, günümüz mimarlarına panoramik bir manzarayı kullanma yönünden rehber olabilir (Yüksek, 2005).*

Pencere bölmeleri, geleneksel Türk konut pencerelerinde çok iyi biçimde uygulana kare, kayıt, doku örneğini yansıtmaktadır. Kanatlar kendi içinde küçük kesitli kayıtlarla bölünmüş, değişik dış perspektifler oluşturmuştur. Kanatlar arasında sabit dikme kullanılmayarak görüş açısı bozulmamıştır.

KAYNAKLAR

- Bektas,C. (2001). *Halk Yapı Sanatı*. İstanbul: Literatür Yayınları.
- Bayazıt, N. (2010). "Mardin ve Yöresinde Pencereler Üzerine Görüşler ve Örnekler", *Yapı Dergisi* 349: 64-68.
- Erdoğan, N. (2010). "Traditional Windows and Standarization". *7th International Conference "Standardization, Prototypes and Quality: A Means of Balkan Countries' Collaboration*, June 8-9/2010, Zlatibor/Belgrad, Serbia proceedings. pp. 195-201.
- Özbek, N. (1990). *Geleneksel Evlerde Bina Formunu Etkileyen Faktörler ve Formun Tanımlanması*. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Teknik Üniversitesi. Fen Bilimleri Enstitüsü.
- Uluengin, N. Y. (2000). *Osmanlı – Türk sivil Mimarisinde Pencere Açıklıklarının Gelişimi*. İstanbul: Yem Yayınevi. 2.baskı.

- Yüksek, İ. (2005). "Kırklareli Geleneksel Konutlarında Pencereilerin Karakteristik Özelliklerine Yönelik Bir Çalışma", *Trakya University, JSci.* 6(2):93-102.
- Yüksek, İ. and Erdoğan, N. (2005). "The Windows of Historical buildings Kırklareli/Turkey:Characteristic and Present Conditions". (ed. Prof.Sergio Dequal). *XX. International symposium CIPA 2005 Internal Cooperation to Save the World's Cultural Heritage*, September 26 - October 01 2005, Torino, Italy Volume 2, Published by the CIPA 2005 Organizing Committee) pp.1150-1152
- Yüksek, İ. (2004). Kırklareli sivil mimarlık örneklerinde pencerelerin analizi. Yüksek Lisans Tezi. Trakya Üniversitesi. Fen Bilimleri Enstitüsü.

ÖZGEÇMİŞ

Nevnihal Erdoğan 1982 de İstanbul Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesinden mezun oldu, aynı üniversitede 1984 de Yüksek Lisans, 1992 de doktora yaptı. Halen Kocaeli Üniversitesi Mimarlık ve Tasarım Fakültesinde Bina Bilgisi Anabilim Dalında profesördür. Çalışma alanları Mimari Tasarım, kültür ve Mimarlık, Konut ve Yerleşmeleridir. Çok sayıda ulusal ve uluslararası yayınları ve beş kitabı vardır.

100

ABSTRACT

Windows are important part of a building's history; they tell us not only of the changing architectural taste and style but also of social hierarchy, building economics, craft ingenuity and technical advances, and of the ways in which houses and certain building materials were taxed. They are the single element which most serves to establish the character of a building and a whole district.

The traditional Turkish house had partitioned glass windows rather than large one-piece types. Windows composed of small square glass partitions are the characteristic types of windows in traditional Turkish homes. This is a convenient architectural style both for privacy and external perspective related concerns.

In Turkish architecture, due to the indispensability of timber frame construction, specific dimensions had to be used depending on the structure of the material utilized. The first floor had block stone walls and floors above were of timber frame panel walls. The narrow, vertical spaces between the posts and braces constitute the timber skeletal system, and covered with filler. Thus, a modular plan of construction is established for window organization and for the overall façade of the structure. This paper aims to understand standardization in national samples of windows of the late 19th early 20th century in Kırklareli, Turkey.